

דף ג

ישניהם לא למדוה אלא מסוטה...'. הר"ן מפרש [דלא כרבנו תם] כפשוטם של דברים, שחכמים ורבי שמעון נחלקו באופי הלימוד מסוטה לשאר ספקות; חכמים למדו מסוטה שכיון שהדבר קרוב לודאי משום 'תרת' לריעותא', נדון אותו כודאי גמור לשרוף תרומה וקדשים [ואף בספקות של איסור והתר, כגון חבית דלעיל]. ואעפ"י שברשות הרבים טהורה, אין ללמוד לשאר מקומות – כי שונה סוטה שאין לה"ר מקום סתר, אבל כאן אין חילוק בין הרשויות. ומה שמטהרים בעלמא ספק טומאה ברשות הרבים אעפ"י שאין ללמוד זאת מסוטה כאמור, אעפ"י כ' דין הוא לטהר משום שמעמידים הדבר על חזקתו [משא"כ ברשות היחיד שלמדים מסוטה], אבל כאן כיון שיש 'תרת' לריעותא' יש לנו לחוש לספק כזה, וכל שיש לנו לחוש לספק – דינו כודאי, כבסוטה.

ורבי שמעון למד מסוטה להפך; כל ספק טומאה שאינו ודאי גמור – ברשות הרבים טהור, שהרי בסוטה לעולם יש רגלים לדבר ואעפ"י כ' טהורה ברה"ר. והוא הדין בתרת' לריעותא – אין לטמא מודאי ברה"ר ויש לטהר ברה"ר. ואעפ"י שבסוטה ברה"ר טמא ודאי – זהו משום שרגלים לדבר ועדיף ספק כזה מ'תרת' לריעותא' שבכאן.

על דרך זו פירש בתורא"ש בקיצור. ואולם הרמב"ן הרשב"א והריטב"א הסכימו עם פירוש רבנו תם שחכמים לא למדו סברתם מסוטה אלא כוונת הגמרא שנחלקו אודות החילוק מסוטה, מה אין ללמוד ממנה; לחכמים אין ללמוד תרת' לריעותא לטהר ברה"ר, ולר"ש אין ללמוד ספק טומאה שאין בו רגלים לדבר לטמאו ברה"ר.

[יש להבין סברת ר"ש, כיצד ניתן ללמוד מסוטה לטהר רק ברשות הרבים ואילו ברשות היחיד או בשאר ספקות של איסור-והתר אוסר ומטמא מספק כאשר הורעה החזקה, הלא בפרשת סוטה לא נאמר אלא שאם קינא ונסתרה טמאה ודאי, וכל שאינו בכלל זה, שאין רגלים בדבר, או דינו לטהר לגמרי או טמא מספק, ומאין החילוק בין רה"ר לשאר ספקות. וצ"ל שר"ש גם ברה"ר יתכן מקום סתר [או חשש הליכה למקום סתר] ואעפ"י כ' טהור, ובדין היה לאסור מספק [אך לא מודאי כי עכ"פ אין רגלים לדבר ממש כברה"ר], ומחידוש דין זה למדנו חידוש לכל ספק טומאה ברה"ר לטהר הגם שמצד הדין יש לטמא, משא"כ ברה"ר או בספק איסור מעמידים על עיקר הדין שיש לטמא כאשר הורעה החזקה. אך יש להעיר שתירוץ זה לא יתכן לפי מש"כ במנחת חינוך (שסה, ד) שבסוטה אפילו ברשות הרבים, אם אך יש מציאות של סתר, טמאה כדין ספק טומאה ברשות היחיד].

מה סוטה ספק היא ועשאוה כודאי' – מכך שאסרוה לבעלה עולמית גם כשאינה יכולה לשתות, כגון בזמן הזה אם קינא לה ונסתרה, הרי שגזרת הכתוב לחוש לספק טומאה כודאי (עפ"י ר"ן). ומשמע שהאיסור לבעלה נידון כענין משפטי וכדין הוצאת ממון ולא כאיסור והתר כאכילת תרומה, הלכך מזה שאסרה עליו מוכח שהוא כודאי). עוד יש לפרש, מכך שאסרתה תורה על הבעל [ואפילו אם כבר נישאת לו – תצא] הגם שהיא והוא אומרים ברי לנו שלא נטמאת, הרי מוכח שעשאוה כודאי, כי בכל איסור ספק, כשאדם עצמו אומר ברי לי שהוא מותר, אין מונעים אותו ממנו (כמבואר במנחת חינוך שסה, ב).

וע"ע בשו"ת עונג יום טוב (קעא) שפלפל בבאור ההוכחה מסוטה שעשאוה כודאי, וע"ע בספר ערוך לנר. ולדעת הרמב"ם שכל ספק מותר מהתורה, דברי הגמרא מתפרשים כפשוטם, שמכך שאסרה תורה ספק זה, הרי עשאתו כודאי.

כיון דאיכא שרצים דגופיה ושרצים דאתו מעלמא, כתרת' לריעותא דמי' – לא תרת' לריעותא

ממש, שאם כן היה בדין לשרוף תרומה וקדשים, וודאי אין הדין כן במבוי אלא תולים [בדומה לכתמים ששנה בסיפא של אותה משנה], אלא הכוונה כרתית לריעותא לחוש בו למפרע (עפ"י רשב"א וריטב"א).

'ישנה נמי אגב צערה מיתערא, מידי דהוה אהרגשת מי רגלים'. ע' בשו"ת חתם סופר יו"ד (קסז) שכתב להוכיח מכאן שהרגשה המטמאת מהתורה, דוקא פתיחת פי המקור, כי דוחק גדול לומר שמויבת דבר לה מתעוררת מחמת צער. ודלא כדעת הנודע ביהודה (נה) ועוד.

זוליתני נשים' – כי כל מקום ששנה התנא 'כל' – לרבות בא (ריטב"א).

רבא אמר: מוך נמי אגב זיעה מכויץ כויץ. מדובר כאן כשהמוך עצמו לא נתלכלך בדם, שאם כן הלא כשדבק הדם במוך שוב אי אפשר לו לירד. אלא מדובר שראתה דם ממש ולא על המוך, ואעפ"כ המוך עוצר את הדם מלצאת על ידי שדוחק קמטי הבשר והדם נמצא בין קמט לחברו ואינו יוצא (עפ"י חוות דעת קצא, ח).

מכאן הוכיח שיתכן לדם לזוב דרך סדק ולא יצטבע המוך אף שהמוך ברחם. ורע"א (בסוף תשובה ס) דחה ראייתו שי"ל שכאן אין המוך דחוק בעומק שאו יש חשש שהדם זב לצדדים והמוך עכבו מלצאת ולא נצטבע המוך, משא"כ בדחוק בעומק. ע"ש.

'מאי איכא בין הני לישיני להאיך לישנא? איכא בינייהו למרמי חבית ומקוה ומבוי'. יכול היה לומר: איכא ביניהו שוטה ומשמשת במוך, שלפי לשון ראשונה כולן דיין שעתן לשמאי, משא"כ ללשונות אלו. אלא שעדיף לו לומר חילוק זה.

ועוד אפשר לפרש שכוונת השאלה **'מאי איכא...'** – מה טעם נטינו מלשון ראשונה שמפרשת דברי שמאי כפשוטן, בכל הנשים ממש, ופרשנו טעמים אחרים שאינם כוללים כל הנשים? ומתריך משום שיש להקשות על הלשון הראשונה מחבית ומקוה ומבוי, ואילו ללשונות אחרונות אין להקשות. ושוב שואל **זמאי איכא בין האי לישנא להאיך לישנא,** כלומר מדוע לשנא בתרא לא אמר כלשון הקודמת, ומתריך משום **ד'איכא מוך'** – שהדין נותן שמודה שמאי במוך (רמב"ן ועוד).

(ע"ב) 'אמר לו הלל לשמאי, אי אתה מודה בקופה שנשתמשו בה טהרות בזוית זו ונמצא שרץ בזוית אחרת טהרות הראשונות טמאות' – בשלמא לדידי שהנדה מטמאה למפרע מספק, אין להקשות מקופה שמטמאים הטהרות בתורת ודאי (כמוכה להלן), כי ודאי יש לחלק שלזו יש שולים ולזו אין, וסברא היא שאם כשיש לה שולים טמאות ודאי, דין הוא לתלות באשה מפני שהיא קקופה שיש לה אוגנים שתולין הטהרות (כדלהלן), אבל לטהר לגמרי אין סברא (רמב"ן). והר"ן כתב שבאשה אין לטמא מודאי אף להלל, משום שיש להעמידה על חזקה דמעיקרא, ואין להשוותה לספק טומאה בעלמא (כמובא לעיל בראש המסכת). ויש אומרים שגם דין הקופה אינו אלא לתלות ולא לשרוף הטהרות (עפ"י רשב"א וריטב"א).

*

'טעמא דשמאי משום בטול פריה ורביה...'

'... סוף דבר, מכל הלין טעמי דלעיל אומר אני דודאי אם אפשר בקל לנקות הבאר בדרך שלא

ישארו שם שלשה לוגין כלל של מים הראשונים – נכון הוא לעשות כך, דמהיות טוב אל תקרא רע, אבל אם יש בדבר שום דוחק עד שיבא הדבר לידי דיחוי שלא תוכל האשה לטבול עד שתתעכב ותדחה טבילתה – אין ראוי כלל שתתעכב מלטבול משום חששא רחוקה אשר יש בה כמה ספיקות, ולבטל בנות ישראל מפריה ורביה אשר הקפידו רז"ל על זה כדמוכח בפ"ק דנדה (גא) דאמר ליה שמאי להלל א"כ בטלת בנות ישראל מפריה ורביה, ומשום הכי לא בעי שמאי לעשות סייג ואע"ג דבכל התורה עבידנא סייג, כדא"ל הלל לשמאי. ואפילו הלל מודה דישי לחוש לטבול בנות ישראל כולי אלא דא"ל לשמאי אטו לבעלה מי קאמינא, לטהרות הוא דקאמינא, אפ"ה חייש (שמאי) ולא רצה להחמיר, אבל בכה"ג דהוה לבעלה יש לחוש לכולי עלמא. ועוד דבשלמא התם פליג הלל דאין אלא חששא דשמא לבו נוקפו ופירשו, אבל היכא שבודאי איכא ביטול פריה ורביה פשיטא דבהא מודה הלל...

ופשיטא דהרבה יש להקפיד על פריה ורביה. וכל המרבה חומרות באיסור דרבנן אשר הקילו בו חכמים כל כך כדי לבטל בנות ישראל מפריה ורביה, אומר אני דאינו אלא מן המתמיהים ולא ידעתי היאך מצא ידיו ורגליו בבית המדרש' (מתוך שו"ת מהר"ק סוף שורש נו).

דף ד

נגע באחד בלילה ואינו יודע אם חי אם מת ולמחר השכים ומצאו מת, רבי מאיר מטהר וחכמים מטמאין שכל הטמאות כשעת מציאתן. ומדוע אין אומרים כן בנדה לדעת שמאי, שכיון שיש כעת דם נדון אותה למפרע כשעת מציאתה? יש אומרים משום ביטול פריה ורביה (תורא"ש כאן). וכ"ה בגליון התוס' בריש המסכת על תד"ה מעת. ומבואר שסברת 'כשעת מציאתן' דרבנן היא ולא מדאורייתא, וכמו שכתבו התוס'.

ויש אומרים שלדעת שמאי אשה בדוקה היא ויש לה חזקת טהרה, והרי זה דומה למי שראוהו חי מבערב, שאעפ"י שנמצא מת לבוקר מודים חכמים שהנוגע בו בלילה טהור, כמו ששנו בתוספתא (תוס' ועוד ראשונים לעיל ב. משא"כ כשלא ראינוהו חי מבערב, אין להעמידו על חזקת חיים, שהרי ודאי יש מתים בעולם. ורק כשראינוהו חי ואז הנידון הוא על האדם המסוים הזה, אנו תולים בחזקת חיים. או משום שיש לחלק בין זמן מרובה לזמן מועט, שכשראינוהו חי מבערב אין לתלות בשינוי בזמן מועט ומעמידים אותו על חזקת חיים. ע' נוב"י קמא אה"ע לא; שערי ישר ב, יב; עונג יום טוב קסד; עמודי אור פג, יב-יד; קהלות יעקב סא ובכתבים החדשים ה; אג"מ יו"ד ח"ג קנט, א).

ויש מי שכתב שאין אומרים 'כל הטמאות כשעת מציאתן' אלא בדבר הטומאה עצמו שיש בו ספק אם היה מתחילה כמו שהוא עתה אם לאו, כגון שמצאו מת או מחט שבורה ומטלית מהוהה דלהלן, אבל כשהדבר המטמא טומאתו ברורה והספק אינו אלא על הנטמא ממנו, אימתי נטמא – אין הולכים בו אחר שעת מציאותו, וכגון נדה שהספק הוא באשה האם נטמאה בדם, לכך טהורה היא למפרע (עפ"י תורי"ד קדושין עט. וע' שב שמעתא ג, 1).

זהתנן ככר על גבי הדף... התם כדקתני טעמא שאני אומר אדם טהור נכנס לשם ונטלה. פירש הרשב"א (בתשובה שנט, וכן בחדושי בקיצור) שלפי התירוץ שוב אין לדון כאן משום החזקה ממקום למקום כלל כסברת המקשה, שהרי ודאי היה הככר נתון על הדף ועתה נמצא במקום אחר, רק הספק הוא אם בא דרך נפילה ונטמא או ע"י נטילת אדם, וא"כ הטעם הוא רק משום תליה באדם טהור.

לפי"ז מבואר שלפי ה'אבעית אימא' בטומאה דרבנן אין אומרים ספק טומאה ברשות היחיד לטמא אפילו בדבר שיש בו דעת